

ПОЛОЖАЈ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У ДРЖАВАМА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Данијела Лакић

Филозофски факултет, Универзитет у Источном Сарајеву, Алексе Шантића 1
71 420 Пале, Босна и Херцеговина, danilalakic@yahoo.com

НАУЧНА КРИТИКА

ISSN 2637-2150

e-ISSN 2637-2614

UDK 341.234:323.15(497-15)

DOI 10.7251/STED2201055L

COBISS.RS-ID 136255233

Paper received: 03.02.2022.

Paper accepted: 30.04.2022.

Published: 30.05.2022.

<http://stedj-univerzitetpim.com>

Corresponding author:

*Danijela Lakić, Faculty of Philosophy,
University of East Sarajevo, Alekse Šantića
1, 71 420 Pale, Bosnia and Herzegovina,
danilalakic@yahoo.com*

Copyright © 2022 Danijela Lakić; published by UNIVERSITY PIM. This work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.

АПСТРАКТ

У раду се анализира положај националних мањина у региону Западног Балкана, са фокусом на државе настале распадом бивше СФРЈ које се означавају као нове националне државе. Указано је на специфичности овог облика националне државе, прије свега на национализам као основу свим сферама функционисања што је и основни разлог негативног односа према мањинама. Приступање Европској унији је главни мотивациони фактор да се рјешавају мањинска питања у овом региону. Посебно је компликована ситуација у Босни и Херцеговина јер је специфично

рјешење статуса националних мањина један од узрока стагнације ове земље у процесу европских интеграција.

Кључне ријечи: нова национална држава, националне мањине, СФРЈ

УВОД

Завршетком Хладног рата на Балкану је дошло до ескалације национализма, грађанског рата и настанка неколико нових националних држава. Све ово обликовало је положај националних мањина у овом региону, а статус националних мањина једно је од спорних питања у односима међу државама насталим на тлу бивше СФРЈ и најчешћи узрок међусобних конфликта. С обзиром да све државе региона теже ка чланству у Европској унији, то захтијева фокусирање на унапређење положаја националних мањина јер је то један од предуслова у процесу приступања. У Босни и Херцеговини је управо неријешено питање права националних мањина успорило, а неколико година и потпуно зауставило ову земљу на путу ка Европској унији.

ПОЈАМ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ

Разликују се два концепта мањина: етнички и национални. Појам „етнички“ је грчког поријекла (ethnikos - народни, од ethnos – племе, народ) и кроз историју је имао више значења, од којих су племе, народ у смислу етнос постали преовлађујући. Појам „нација“ потиче од латинске ријечи „nasci“ што значи бити рођен, а у облику „natio“ односи се на групу људи који су повезани рођењем или мјестом рођења (Хејвуд, 2005, стр. 162). У почетку овај појам није имао

политичко значење, поприма га тек крајем 18. вијека када су појединци и групе почели да се класификују као националисти. У Француској револуцији трећи staleж постаје нација односно проглашава себе позваним за њено вођство (Тадић, 1986). У политичкој теорији се истиче да је стварање нација био суштински садржај еволуције у 19. вијеку, који је и назван вијеком националности управо због размаха и значаја који је у том периоду добио процес формирања нација (Матић, 1993, стр. 706).

Специфичност нације у односу на друге колективитете је у томе што она себе види и као политичку заједницу. По томе се разликује од етничке заједнице, која обавезно посједује заједнички идентитет и осјећање културног поноса, али нема колективне политичке тежње. Те тежње се обично јављају у виду захтјева за политичком независношћу односно националном државом. Национална заједница, за разлику од етничке заједнице, има сопствену државу у којој та одређена нација представља већински народ. Према Велеру, нација се разликује од етнице (етничке заједнице) „тима што као највиша инстанца и врнац вриједносне хијерархије претендује на апсолутни приоритет“ (Велер, 2002, стр. 49).

На Балкану нација се јавља као интегришућа категорија чији је циљ стварање идентитета за бројно расцјепкано становништво (религијом, границама великих царстава) и формирање државе - матице. „Своје вечно потврђивање нација најпре испољава у тешко остваривом, а толико једноставном, националном програму - тежњи да има своју националну државу. Природни циљ сваког националног покрета јесте држава заснована на принципу суверенитета народа. Нема нације без њеног права да има своју природну државу (Екмечић, 1989).

Искуства развоја модерних нација показују да упоредо са њеним политичким и културним организовањем у националну државу, тј. Институ-

ционализацијом свог националног идентитета, нација настоји да постигне и јединство у држави - јединство већинске нације. Овај концепт изградње националне државе рађа проблем „неприлагођеног“, „страног“ дијела становништва које, сасвим природно, настоји да сачува своје (националне, вјерске, језичке) особине, другим ријечима рађа проблем мањина. Националне мањине су историјска и друштвена категорија чији је настанак и развој везан за нацију и њено конституисање у државу. Самим тим, појам „националне мањине“ је ужи по свом значењу и обухвата само оне мањине које припадају етничким групама код којих је дошло до конституисања нације и образовања националне државе. Појам „етничка мањина“ је шири по свом садржају од појма национална мањина. Он укључује припаднике других мањинских колективитета који посједују одређене посебности које су обиљежја појединих врста мањина. Он обухвата и мањине које припадају етничким групама које су успјеле да се конституишу као нација и имају своју државу, као и оне које то нису успјеле (немају своју националну државу), али су при томе очувале одређена обиљежја. Тачније, друге мањине су укључене у етничке, а етничке у друге само једним дијелом (Обрадовић, 2002, стр. 26). Појмови националне и етничке мањине могу бити коришћени као синоними. Ипак, у политичкој теорији доминира став по којем је свака национална мањина уједно и етничка, док свака етничка мањина није истовремено и национална. Полазећи од тога, могу се користити оба термина, уз напомену да су термином етничке мањине обухваћене све мањинске заједнице које су предмет посебне заштите у међународном праву.

У међународном праву заштита мањина се помиње још у одредбама Вестфалског мира из 1648. године кроз обавезе заштите вјерских мањина. Тенденција заштите мањина наставила се и касније у 19. вијеку на Бечком

(1815) и Берлинском конгресу (1878) кроз обавезе држава за поштовањем права припадника других нација, вјерских мањина и обезбјеђењем равноправности грађана без обзира на њихову религијску припадност. У чл. 27 Међународног пакта о грађанским и политичким правима из 1966. године, који је једина општа међународноправна норма која предвиђа заштиту мањина, наводи се да: „У државама где постоје етничке, верске или језичке мањине, лица која припадају тим мањинама не могу бити лишена права да имају, заједно са другим члановима своје групе, свој посебни културни живот, да испољавају и упражњавају своју сопствену веру или да се служе својим језиком“ (Етински, 2010, стр. 143).

НОВА НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА

Крај хладног рата донио је оживљавање идеје националне државе у Европи, посебно концепта тзв. нове националне државе. Од почетка деведесетих година прошлог вијека у политичкој теорији се разликују двије врсте националне државе: националне државе затечене у савремености и свјеже формиране односно новонастајуће националне државе (Симеуновић, 2002, стр. 112).

Националне државе затечене у савременом добу су земље попут Енглеске, Француске, Шпаније и др. То су старе националне државе које су настајале постепено, сопственом вољом, без притисака споља, „за собом имају време највећих искушења, укључујући и тоталитарност, а убрајање у круг савремених националних држава највише дугују свом традиционалистичком приступу питањима државности и нације“ (Симеуновић, 2002, стр. 112). Термином „нове националне државе“ називају се државе које су настале или стекле независност након 1989. године тј. све оне чији је настанак последица распада Источног блока и краха комунизма (нпр. државе настале распадом СССР-а, државе

Источне Европе). Типичан примјер ове врсте држава су и државе настале распадом СФРЈ. Међутим, концепт нове националне државе на подручју бивше СФРЈ је специфичан по томе што су оне производ нација које су у далекој прошлости (неке од њих) већ имале своје државе, те се не може баш прихватити теза да Срби или Хрвати заостају за Французима или Нијемцима у смислу државности. Успостављањем сопствене националне државе неки југословенски народи су умјесто „хетерогене бивше СФРЈ, коју је сачињавало аристотеловско случајно мноштво“ поново створили отаџбину, као правни израз легитимне друштвене заједнице“ (Голубовић, 2003, стр. 227).

Међу факторима који су довели до настанка нових националних држава су: сукоб интереса великих сила (САД и Совјетског Савеза), пад комунизма, криза федерализма, међунационалне противурјечности у социјалистичким федерацијама, криза социјалистичког економског и политичког система. Основне карактеристике нове националне државе су: национализам као доминантна идеологија, насиље и сакралност, стална политичка и економска нестабилност, непостојање политичке културе и цивилног друштва (Лакић, 2010, стр. 121). Национализам као доминантна идеологија у свим сегментима функционисања нове националне државе може у погледу положаја националних мањина имати у пракси веома негативне последице. Национализам, негативно схваћен и употребљен, повлачи за собом мржњу, сукобе, нарушава људска права и слободе. Грађански рат у бившој СФРЈ је примјер шта може учинити негативно политички интрепретирана улога национализма (Лакић, 2020, стр. 85).

Нове националне државе су државе које у настале као директна последица слома комунизма у Источној Европи на концу 20. вијека. Привидно ријешено национално питање у некадашњим социјалистичким федерацијама основа је настанка ове врсте националне државе, а

њихово формирање је у већини случајева праћено употребом насиља и тежњама да постану моноетничке и монорелигијске државе. Тако су након завршетка хладног рата и распада вишеетничких социјалистичких федерација потиснути етнички проблеми избили у први план. Према Р. Вукадиновићу, неријешена етничка питања су битан проблем демократизације земаља у транзицији. Етничка окупљања и стварање нових идентитета, вјероватно ће тражити путеве свог ширег изражавања: било на темељу почетних аутономија културног или политичког карактера или, пак, каснијег захтјева за самоодређењем народа (Вукадиновић, 1998, стр. 254).

Нова национална држава се конституише на етничком принципу. То би значило да се границе њене власти поклапају са границама народа, то јест да сви припадници једне нације живе у једној држави. У реалности тај принцип тешко да је остварив. Нема етнички чисте државе, па је због тога национална држава матична држава свим припадницима те нације, укључујући и оне који живе ван њених граница. Припадници других нација имају у њој статус мањина. Ниједна држава данас није без националних мањина. Један од кључних елемената који чине темељ сваке демократске заједнице, па и националне државе, је поштовање начела „владавина већине и права мањина“. Демократија је по својој дефиницији владавина народа, али то је заправо владавина већине. Она при томе подразумева и обавезу већине да води рачуна о правима и потребама мањинских група. Мјера у којој се та обавеза испуњава показатељ је унапређења демократских вриједности у тој заједници (Гаћиновић, 2010, стр. 159).

Према Д. Симеуновићу „у новонасталим, етнички још увек недовољно чистим државама“, главни извор конфликта између владајуће нације и мањина је дефинисање државне територије као националне. Са друге

стране, најмање нетрпељивости се у овим државама исказује према религијски сродним етничким групацијама (Симеуновић, 1995, стр. 89 - 90). Најсигурнији начин и гарант нормалног живота било које мањине у новој националној држави је споразумијевање њене домовине (те националне државе) и државе матице јер само тада оне могу да рачунају и на једну и на другу и да их обје, сваку на свој начин, осјећају и сматрају својом. Али ако то није случај, ако су мањине предмет било какве манипулације или чак шовинста већинске нације, тада и таква држава тешко налази рјечник са матицом мањина (Марјановић, 1999, стр. 133).

СПЕЦИФИЧНОСТИ ПОЛОЖАЈА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ

Познавање историјата настанка и основних карактеристика нових националних држава основа је за разумијевање и анализу положаја мањина у нашем региону. Фактори који су одредили и обликовали данашњи положај националних мањина у региону Западног Балкана, како се у терминологији Европске уније називају државе настале распадом СФРЈ, су: утицај Европске уније, грађански рат у бившој Југославији и историја балканских народа. У бившој СФРЈ се умјесто појма етничке или националне мањине користио термин „народности“ који је требао указати на афирмативан однос према мањинским заједницама.

Према подацима из посљедњег пописа који је у СФРЈ извршен 1991. године, од држава које ће настати њеним распадом, СР Југославија (Србија и Црна Гора) је имала најхетерогенији етнички састав становништа. Од 10,4 милиона становника у СР Југославији, већински народ су били Срби са 62,6% и Црногорци 5%, а од националних мањина најбројнији су били Албанци 16,5%, па Мађари са 3,3%, Муслимани 3,2%, Роми 1,4%, Словаци 0,6% и други.

Мањине су чиниле 9,6% укупног становништа према подацима из овог пописа. У том периоду у укупној мањинској популацији Балкана готово 30% су чинили Албанци који живе ван своје матичне државе, што је и указивало да ће албанско питање постати једно од главних мањинских питања у XXI вијеку (Радушки, 2001, стр. 77-78) Србија је, од република у саставу бивше СФРЈ, имала највећи број националних мањина, а тако је и данас, када ове републике анализирамо као нове националне државе које су самостални међународноправни субјекти већ три деценије. Србија се једина од земаља региона Западног Балкана суочила са губитком дијела своје територије усљед сецесионизма албанске националне мањине, те војном интервенцијом НАТО савеза тим поводом што нам указује на сложеност и негативне импликације које може имати мањинско питање као политички феномен.

Једно од основних начела међународног права, према Повељи УН, је право народа на самоопредјелјење које обухвата и овлашћење народа да слободно одреди свој политички статус. Посебно је важно објаснити да ли националне мањине које чине већинско становништво на неком дијелу територије одређене државе, имају право на независност (случај Косово - Србија). Међународна пракса не даје потпун одговор који народи на основу овог права имају овлашћење да успоставе своју државу. Када се ради о правима етничких заједница у етнички хетерогеним државама примјењује се начело тзв. унутрашњег самоопредјелјења, што значи да све различите етничке заједнице имају право на унутрашње самоопредјелјење односно на извјесну аутономију која служи очувању њихове етничке посебности, социјалном и економском развоју, као и право на представљеност у централној власти. Дакле, право на самоопредјелјење не може да буде основ за легализацију сецесионистичких циљева народа или група које живе у вишестетничкој држави

(Етински, 2010, стр. 145). Међутим, позивајући се на право народа на самоопредјелјење право албанска мањина је у фебруару 2008. године прогласила независност Косова, саставног дијела Србије. Европска унија је дан након што су косовски Албанци прогласили независност заузела став да је косовски проблем *sui generis* случај међународног права, што је значило да за Европску унију сецесионистички акт косовских Албанаца није представљао кршење начела међународног права, па ни кршење Резолуције СБ УН 1244 која је гарантовала очување суверенитета и територијалног интегритета Републике Србије.

Иако је на међународном нивоу крај хладног рата донио смањење броја међудржавних сукоба, регион Балкана се наводи као један од дијелова свијета у којима је ова геополитичка промјена довела до низа сукоба (Џуверовић, 2021, стр. 101), нпр. Хрватска 1991-1995, Босна и Херцеговина 1992-1995, СР Југославија (Србија) 1999. и Македонија 2001. У ствари, дошло до пораста броја конфликта (сукоба) унутар држава, тј. сукоба око идентитета или територије који представљају сукоб између централних власти и мањинских група у држави (етничке, културне) које су незадовољне својим степеном представљености у централној и локалној власти (Џуверовић, 2021, стр. 90). Уколико се проблем нпр. недовољне заступљености или степена права не ријеша договором, мирним путем националне мањине обично започињу борбу за права оружаним путем која може нпр. резултирати сецесијом као у случају Косова. Са друге стране, Сјеверна Македонија је позитиван примјер рјешавања проблема са мањинском групом гдје је кроз давање већег учешћа у власти албанској заједници заустављена даља ескалација сукоба након 2001. године.

Положај мањина у државама Западног Балкана посљедица је и специфичних историјских околности овог поднебља и њиховог потпуно

различитог тумачења након краха заједничке државне заједнице. У процесима формирања нових националних и политичких идентитета у државама насталим на простору бивше Југославије, очигледни су опречни погледи на заједничку историју. У Словенији, Хрватској и Србији доминирају културе памћења које показују велике разлике у тумачењу истих догађаја. Проблем је још сложенији у земљама као што су Босна и Херцеговина и Црна Гора, гдје живи више вјерских и етничких заједница, чији се историјски наративи дубоко разликују. Култура народа Западног Балкана резултат је међусобног утицаја кроз историју. Елементи културе једног народа присутни су и у култури других (Vuković, 2021, стр. 67).

Све нове националне државе на Балкану одредиле су приступање Европској унији као циљ своје спољне политике и укључене су у Процес стабилизације и придруживања, посебан политичко-правни оквир политике проширења Европске уније према Западном Балкану (Хрватска, Босну и Херцеговина, Србија, Црну Гору, Сјеверна Македонија и Албанија). Након четворогодишњих етничких сукоба и крвопролића у средишту Европе у периоду од 1991-95. године јасно је било да без регулисања етничких односа и рјешавања питања положаја мањина на Балкану нема мира и дугорочне стабилности овог региона, те је Европска унија као један од предуслова за само укључивање ових земаља у процес европских интеграција, а касније и за даљи напредак одредила заштиту права мањина. Савјет ЕУ је још 29. априла 1997. године условио отпочивање преговора за заснивање уговорних односа за земаљама Западног Балкана и „вјеродостојним дјеловањем у ангажовању у демократским реформама и усаглашавању са опште признатим стандардима људских права и мањина“ (Conclusions of the General Affairs Council of 26 February 1996).

Двије и по деценије откако су земље Западног Балкана укључене у процес европских интеграција можемо констатовати да је развој мањинских права прошао кроз три фазе у државама овог региона. Прва фаза је сама постратна реконструкција друштва у државама Западног Балкана, у којој су саниране последице рата и стваране претпоставке за дефинисање мањинских политика, а заштита мањина постала је мјерило успјешности демократизације новонасталих држава. Друга фаза, која је започела 2000. године када су ове земље укључене у Процес стабилизације и придруживања (покренут 1999), је период ратификовања међународних аката о заштити права националних мањина и доношење одговарајућег националног законодавства. Овај корак све државе су успјешно реализовале, али уз снажан притисак међународне заједнице у складу са ставом да без регулисања права и положаја националних мањина није могуће започети процес демократске транзиције. Трећа фаза остваривања права националних мањина на Западном Балкану је обиљежена процесом интеграције ових држава у ЕУ и НАТО, тачније морале су задовољити одређене критеријуме ових организација, првенствено имплементацију усвојених нормативних оквира у пракси. Показало се да су нека рјешења потпуно непримјенљива у реалности, нпр. у случају Хрватске вођене су расправе о пренормираности уставног закона о правима националних мањина и немогућности институција да његове одредбе спроведу у пракси (Таталовић, 2013, стр. 20-21). Мањине на Западном Балкану најлакше остварују права из подручја културне аутономије, а велики проблем је учешће националних мањина у тијелима државне власти. Све земље региона оствариле су видљив напредак по питању положаја мањина, али мотив за то је тежња да се задовоље критеријуми за чланство у ЕУ (дакле, утицај страног притиска), а не аутохтона унутрашња воља да се међуетнички

односи регулишу на трајној основи што указује на упитност дубине демократизације друштва Западног Балкана (Таталовић, 2013, стр. 22).

СТАТУС НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Од држава Западног Балкана, Босна и Херцеговина има најсложенију политичко-правну и етничку структуру, те специфично рјешење питања националних мањина што је један од узрока њеног спорог напретка процесу европских интеграција. Према попису из 1991. године, Босна и Херцеговина је имала 4.377.033 становника, од чега је Бошњака (муслимана) било 43,5%, Срба 31,2%, Хрвата 17,4%, Југословена 5,5% и осталих 2,4%. Категорију осталих чинили су припадници 17 националних мањина (Федерални завод за статистику [ФЗС], 1991).

Босна и Херцеговина и њени ентитети у свом уставу немају појам националне мањине, већ се користи термин „остали“ под којим се подразумевају припадници мањинских група односно сви они грађани који нису из реда три конститутивна народа (Срби, Хрвати и Бошњаци. Ти „остали“ немају право учешћа у највишим органима власти што представља дискриминацију јер је њима ускраћено пасивно бирачко право да учествују у вршењу власти по основу своје етничке припадности. „За разлику од конститутивних народа, „остали“ никад нису формирали свој подсистем, сплет институција и организација, поготово не своје политичке организације и политичку елиту. Стога нису могли наметнути своју вољу и интересе за равноправним, уставноправним и политичким положајем“ (Марковић, 2012, стр. 357).

Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине усвојила је 2003. године Закон о заштити права припадника националних мањина у коме се наводи да ће Босна и Херцеговина штитити положај, равноправност и права 17

националних мањина присутних у земљи: Албанаца, Црногораца, Чеха, Италијана, Јевреја, Мађара, Македонаца, Нијемаца, Пољака, Рома, Румуна, Руса, Русина, Словака, Словенаца, Турака и Украјинаца (Закон о заштити права припадника националних мањина [ЗЗНМ], 2003). Према чл. 3 овог закона, национална мањина је дио становништва - држављана БиХ који не припадају ниједном од три конститутивна народа, а сачињавају је људи истог или сличног етничког поријекла, исте или сличне традиције, обичаја, вјеровања, језика, културе и духовности и блиске или сродне повијеси и других обиљежја. Роми су најбројнија и најмаргинализованија национална мањинска група у БиХ.

Сложена етничко-религиозна структура, која је била и један од узрока крвопролића деведесетих година прошлог вијека, била је проблем у уставноправном обликовању уређења будуће државе приликом закључивања Дејтонског мировног споразума, којим је завршен четворогодишњи грађански рат. Устав данашње Босне и Херцеговине донијет је као анекс IV Дејтонског споразума, 14. децембра 1995. године. Њиме је регулисано да је Босна и Херцеговина држава са сложеним обликом државног уређења и владавине, у којима су изражени елементи федерализма и конфедерализма, а уставноправна рјешења садрже доста недоречености, правних празнина и института који су непознати у теорији и пракси сложених држава (Марковић, 2012). С обзиром да је Босна и Херцеговина „дубоко подијељено друштво“ (Касаповић, 2005, стр. 25), чији су „друштвени, вјерски и етнички принципи дубоко укоријењени у њезиној повијести, а припадници трију главних вјерских и етничких заједница никада нису трајно, заједно и масовно имали исту оријентацију и визију државе“ (Касаповић, 2005, стр. 195), Дејтонским споразумом је за њен политички систем примијењен модел консоцијацијске демократије (Лајпхарт, 1992), који је

представљао најефикасније рјешење за дугорочну одрживост.

Да би консочијацијски механизми могли функционисати и испунити своју сврху, политичке елите морају бити спремне и способне да постигну компромис, међутим у Босни и Херцеговини нема компромиса о суштинским питањима (Марковић, 2012, 223-234).

Консоцијацијски модел демократије одржава систем „кочнице и равнотеже“ између главних конститутивних група и ту се мањинска права редукују. Разлог је што су таква подијељена друштва увијек у неизвјесности сукоба и због тога се тзв. вишак демократије мијења са стабилним владама великих коалиција.

Европска унија је споразум о стабилизацији и придруживању са Босном и Херцеговином закључила 16. јуна 2008. године (Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their member states and Bosnia and Herzegovina [SAA], 2015). Иако су све државе чланице ЕУ ратификовале споразум о придруживању Босне и Херцеговине до краја 2010. године, он је ступио је на снагу тек 1. јуна 2015. године јер Босна и Херцеговина није испунила све услове на које се обавезала приликом потписивања споразума, посебно: као прво, спровођење пресуде Европског суда за људска права у случају Сејдић-Финци од 22. децембра 2009. године, која захтијева измјене Устава и Изборног закона Босне и Херцеговине; као друго, успостављање механизма координације за питања о ЕУ, тзв. „један глас из БиХ“. Стагнација на европском путу трајала је до децембра 2014. године када је, што је један од многих преседана у односу ЕУ - БиХ, Европска унија заузела нови, блажи приступ према Босни и Херцеговини којим се мијења редослијед услова које она мора испунити да би наставила свој пут у евроинтеграцијама, а фокус је стављен на социоекономске реформе. Након што су власти БиХ у јулу 2015. године усвојиле *Реформску агенду за БиХ за раздобље 2015-2018* (Реформска

агенда за БиХ за раздобље 2015-2018 [РАБиХ], 2015), Европска унија је дозволила ступање на снагу њеног споразума о стабилизацији и придруживању уз обавезу да накнадно испуни први услов, док је механизам координације усвојен у августу 2016. године. Босна и Херцеговина је поднијела апликацију за чланство у Европској унији 15. фебруара 2016. године, али Европска комисија још увијек није дала позитивно мишљење о отварању преговора о приступању. „Сејдић-Финци услов“ до данас није испуњен.

Дерво Сејдић и Јакоб Финци, држављани Босне и Херцеговине, обратили су се 2006. године Европском суду за људска права због немогућности да се као припадници ромске и јеврејске вјерске националне мањине кандидују за чланове Дома народа Парламентарне скупштине и Предсједништва БиХ на основу Устава БиХ који предвиђа да се у ове државне органе могу кандидовати само припадници конститутивних народа тј. српског, хрватског и бошњачког народа.

У пресуди је утврђена дискриминација особа које се не изјашњавају као припадници конститутивних народа, те се обавезују власти у БиХ да, у циљу отклањања утврђене повреде права у односу на апликанте, а уједно и у односу на све особе у сличној ситуацији, изврше измјене одредаба Устава и Изборног закона БиХ на начин да се појединцима који се не изјашњавају као припадници конститутивних народа омогући да се кандидују за члана Предсједништва БиХ и за делегате у Дом народа Парламентарне скупштине БиХ. Суд је утврдио да су спорне уставне одредбе које искључују могућост „осталих“ да се кандидују, у то вријеме када су усвојене биле прихватљиве и слиједиле су циљ који је уопштено био у складу са Европском конвенцијом о људским правима, а то је успостављање мира. Разматрајући период од када је БиХ ратификовала ову Конвенцију (12. јул

2002. године), суд је на основу постигнутог прогреса у БиХ у периоду од потписивања Дејтонског мировног споразума, те на основу мишљења Венецијанске комисије која сматра да постоје механизми подјеле власти између конститутивних народа који аутоматски не значе потпуно искључивање представника осталих заједница, закључио да дуготрајна немогућност апликаната да се кандидују за наведене институције нема прихватљиво оправдање, те представља кршење опште забране дискриминације (односно Протокола бр.12 Европске конвенције о људским правима).¹

Пресуду може спровести Парламентарна скупштина БиХ у којој је за измјене Устава БиХ потребна двотрећинска већина која би подржала неки од приједлога, а које досад није било. Република Српска је изразила спремност да се поступи по одлуци Европског суда за људска права и прихвата измјену Устава БиХ у вези са избором члана Предсједништва, односно чл. 5 тако што би се избацила етничка одредница. У овом ентитету постоји заједнички став страначких лидера да се члан предсједништва из Српске, као и до сада, бира директним путем (Република Српска је једна изборна јединица у том случају). У другом ентитету, Федерацији Босне и Херцеговине, не постоји сагласност о овом питању, представници хрватских и бошњачких странака се слажу да представницима „осталих“ народа треба омогућити да буду бирани у највише институције власти у БиХ, али

не и око начина избора (нпр. странке с хрватским предзнаком траже рјешење којим би се гарантовало да ће један од изабраних чланова Предсједништва БиХ бити изабран гласовима Хрвата).

Спровођење пресуде Сејдић-Финци отвара и питање реформе Дома народа Парламентарне скупштине БиХ (првенствено питање броја његових чланова и надлежности) који је по својој уставној дефиницији дом конститутивних народа. Дејтонским мировним споразумом је конститутивност три етничке нације дефинисана као примарна, а конститутивност два ентитета као изведена и секундарна. Темелј опстанка Босне и Херцеговине као државе не почива на међусобној усаглашености ентитета, већ на заједничкој усаглашености три народа што за последицу има федеративно уређење као оптималан модел њеног одржања. Када народи имају заједничку сувереност она је недјељива, конститутивност је једнака, зато и нема доминације једне етничке заједнице над другом, а заједнички суживот и консociјативна демократија постају нужни облик одржања државе и функционисања друштва. Зато Босна и Херцеговина према уставу нема дом ентитета већ дом народа (Нешковић, 2013, стр. 204).

Садашња структура и организација Босне и Херцеговине заснована на задржавању уставне категорије три конститутивна народа, која је успостављена и вољом међународне заједнице, дакле и европских сила, без обзира на све несугласице међу Србима, Бошњацима и Хрватима показала се прилично добром за осигурање мира и стабилности, уз свјесно дјелимично ускраћивање права националним мањинама. Имплементација пресуде Сејдић-Финци би довела до тога да се промијени институционална архитектура Босне и Херцеговине која је консociјацијски обликована, те отвара доста компликованије питање - да ли је ова земаља на то спремна, с обзиром да

¹ Осим овога, Босна и Херцеговина је 2002. године постала чланица Савјета Европе чиме је преузела обавезу да измјени изборни закон који дискриминише припаднике националних мањина (приликом приступања обавезала се да ће то учинити у року од једне године уз помоћ савјетодавног тијела Савјета Европе „Европске комисије за демократију путем права“ тзв. Венецијанске комисије). На усклађивање спорних одредби је обавезна и према споразуму о придруживању са ЕУ којим је предвиђен рок од једне до двије године за ове измјене како би се осигурала пуна усклађеност са Европском конвенцијом о људским правима и обавезама према Савјету Европе.

то значи и могућност нових конфликта. Тзв. Сејдић-Финци услов активира расправе о одрживости садашњег уређења Босне и Херцеговине, посебно ентитета Федерације БиХ. Иако Европска унија истиче да специфично уређење БиХ није препрека за успешно учешће у евроинтеграцијама, њен садашњи статус у том процесу показује нам супротно.

ЗАКЉУЧАК

У раду је прво указано на разлику између етничког и националног концепта мањина, са фокусом на овај други, чије је основно обиљежје да има своју матичну, националну државу. Завршетак Хладног рата најтеже посљедице оставио је на Балкану, гдје је због његове сложене етничке и религиозне структуре становништа, пораст национализма узроковао настанак нових националних држава и сукобе, што је и питање положаја националних мањина учинило једним од кључних фактора стабилности региона. Неријешена мањинска питања су битан проблем демократизације земаља Западног Балкана.

Основни фактори који одређују положај мањина у овом региону су, поред грађанског рата у бившој СФРЈ, сама историја балканских народа и утицај Европске уније. Унапређење статуса и права националних мањина у региону највећим дијелом је резултат чињенице да је Европска унија само укључивање и кретање ових земаља на европском путу условила побољшањем права мањина. Посебан осврт дат је на Босну и Херцеговину која има специфично рјешење положаја националних мањина, а готово деценију и по не проналази рјешење како да имплементирата пресуду Европског суда за људска права у случају Сејдић-Финци, која се односи на права мањина, јер то захтијева и промјену институционалне архитектуре ове земље. Са друге стране, став Европске уније је да без примјене ове пресуде за Босну и Херцеговину

нема потпуног учешћа у процесу европских интеграција.

ЛИТЕРАТУРА

- Conclusions of the General Affairs Council. (1996, 26 February).
Преузето 18.1.2022. са
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/028a0001.htm.
- Џуверовић, Н. (2021). *Студије мира: Сукоб, мир и развој*. Универзитет у Београду: Факултет политичких наука.
- Екмечић, М. (1989). *Стварање Југославије 1790-1918*. Београд: Просвета.
- Матић, М. (Ед.). (1993). *Енциклопедија политичке културе*. Београд: Савремена администрација.
- Етински, Р. (2010). *Међународно јавно право*. Београд: Службени гласник и Нови Сад: Правни факултет.
- Федерални завод за статистику. (1991). Попис становништва.
<http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-1991-i-stariji/>
- Гаћиновић, Р. (2010). Демократија и безбедност у националној држави. *Српска политичка мисао*, (1), 151-168.
- Голубовић, П. (2003). *Држава у покушају*. Београд: Службени лист СЦГ.
- Хејвуд, Е. (2005). *Политичке идеологије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Касаповић, М. (2005). *Босна и Херцеговина: подијељено друштво и нестабилна држава*. Загреб: Политичка култура.
- Лајпхарт, А. (1992). *Демократија у плуралним друштвима*. Загреб: Глобус-Школска књига.
- Лакић, Д. (2010). Нова национална држава на простору бивше СФРЈ. *Српска политичка мисао*, (2) 121-139.
- Лакић, Д. (2020). Политички карактер национализма. *Sted Journal*, 2(2), 76-86.

Lakić, D. (2022). The position of national minorities in the Western Balkans Countries. *Sted Journal*, 4(1), 55-66.

- Марјановић, Ј. (1999). *Политичке странке и модерна држава*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Марковић, Г. (2012). *Босанско-херцеговачки федерализам*. Београд: Службени гласник и Сарајево: University Press.
- Нешковић, Р. (2013). *Неодвршена држава – политички систем Босне и Херцеговине*. Сарајево: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Обрадовић, Ж. (2002). *Мањине на Балкану*. Београд: Чигоја штампа.
- Радушки, Н. (2001). Националне мањине и међуетнички односи на Балкану. *Социолошки преглед*, 35(1-2), 75-91.
- Реформска агенда за БиХ за раздобље 2015-2018. (2015). Босна и Херцеговина: Савјет министара. http://www.vijeceministara.gov.ba/home_right_docs/default.aspx?id=20037&langTag=hr-HR
- Симеуновић, Д. (1995). *Нови светски поредак и национална држава*. Београд: Ферко.
- Симеуновић, Д. (2002). *Теорија политике – ридер*. Београд: Удружење „Наука и друштво“.
- Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their member states and Bosnia and Herzegovina. OJ L 164/2015.
- Тадић, Љ. (1986). *Да ли је национализам наша судбина?* Београд: Мултипринт.
- Таталовић, С. (2013). Етнички односи и сигурност на Западном Балкану. *Политички живот*, (9), 15-25.
- Велер, Х. У. (2002). *Национализам*. Нови Сад: Светови.
- Vuković, Đ. (2021). Conflict a memory culture in Western Balkans. *Sted Journal*, 3(1), 57-68.
- Вукадиновић, Р. (1998). *Међународни политички односи*. Загреб: Барбат.
- Закон о заштити права припадника националних мањина у Босни Херцеговини. Службени гласник БиХ, 12/2003.

THE POSITION OF NATIONAL MINORITIES IN THE WESTERN BALKAN COUNTRIES

Danijela Lakić

Faculty of Philosophy, University of East Sarajevo, Alekse Šantića 1, 71 420 Pale, Bosnia and Herzegovina, danilalakic@yahoo.com

SCIENTIFIC REVIEW

ISSN 2637-2150

e-ISSN 2637-2614

UDC 341.234:323.15(497-15)

DOI 10.7251/STED2201055L

COBISS.RS-ID 136255233

Paper received: 03.02.2022.

Paper accepted: 30.04.2022.

Published: 30.05.2022.

<http://stedj-univerzitetpim.com>

Corresponding author:

Danijela Lakić, Faculty of Philosophy,
University of East Sarajevo, Alekse Šantića
1, 71 420 Pale, Bosnia and Herzegovina,
danilalakic@yahoo.com

Copyright © 2022 Danijela Lakić; published by UNIVERSITY PIM. This work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.

ABSTRACT

The paper analyzes the position of national minorities in the Western Balkans region, with an emphasis on the countries created through former SFR Yugoslavia's dissolution, which are characterized as new national states. It has been pointed to the specificities of this form of national state, primarily nationalism as the basis in all the domains of functionality, which is the main reason for the negative relation toward minorities. The accession to the European Union is the main motivation factor toward solving the issues of the minorities in this region. The situation in Bosnia and Herzegovina is especially complicated considering that the specific solution of national minorities' status is one of the causes of stagnation of this country in European integration process.

Keywords: new national state, national minorities, SFR Yugoslavia.